

Стадник О.І.

Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Слово «власність» обтяжене в нашому мисленні античним і статистичним визначенням, тому у всіх випадках свого використання фальсифікує динамічний характер свого нового використання.

За часів Римської імперії був відомий поділ речей на «тілесні» та «безтілесні», який зустрічається в Інституціях Гая (2.12 – 14). В якості ілюстрації того, що потрібно розуміти під безтілесними речами Гай наводить право спадкування, право узурфрукта і зобов'язальне право. Співставляючи дані приклади Гая з теперішнім розвитком науки потрібно визнати, що розділяючи речі на тілесні та безтілесні Гай розуміє під останніми не речі у вигляді предметів зовнішнього світу, а саме права на їх використання. При спробі застосувати режим власності до інтелектуальних прав має місце парадокс «право на право», «безтілесні речі» римського права не можуть повністю служити ефективним інструментом регулювання відносин інтелектуальної власності. Раціональна логіка західного мислення (логіка послідовної рецепції) і ще більш розгорнута логіка глобального економічного розвитку підказали необхідність розповсюдження режиму власності також і на нематеріальні об'єкти.

В книзі американського дослідника Джеремі Рафкіна «Вік доступу» («The Age of Access») виділяється оновлена характеристика власності в сучасну епоху. По – перше, речове майно знецінюється з точки зору свого функціонального призначення. Так, в придбаному автомобілі споживача в першу чергу цікавлять марка, дизайн, безпека і лише в другу чергу – її характеристики як засобу для пересування. По – друге, товаром, окремо від матеріальних предметів (речей) стають переживання (paid-for-experience), ті з них, які вважаються престижними і які піддаються комерційному тиражуванню. По – третє, описана переорієнтація економіки призводить до зміщення акцентів в правомочностях власника – від володіння раніше правами розпорядження до права користування, яке знаходить своє вираження в доступі. По – четверте, хоча споживач і отримує доступ до куплених товарів безпосередньо від виробника, за спиною такого виробника завжди стоїть інший власник ідеї. В якості прикладу Дж. Рафкін наводить відносини франчайзингу, які на сьогоднішній день отримують все більше розповсюдження. «Класичне» право власності, таким чином, піддається значній модифікації і в повному об'ємі знаходиться лише його одне «відгалуження» - право інтелектуальної власності. Не випадково в німецькому перекладі книга отримала назву «Доступ – зникнення власності» ("Access - Das Verschwinden des Eigentums"), оскільки власність на матеріальні блага, тобто в її класичному розумінні стає небажаним тягарем і поступово сходить до нуля, зникає¹.

1 Наведемо три характерні приклади із книги Дж. Рафкіна. Майно IBM складає 16,6 млрд. доларів, в той час як нематеріальні активи Microsoft перевищують вказану цифру на 15%. В активах відомої фірми Nike взагалі відсутні виробничі

Відповідно відбувається комерціалізація інтелектуальної власності, вона стає вже більшою мірою товаром в предметному вираженні в договорах купівлі – продажу, виступає внеском в статутний капітал юридичної особи тощо.

Термін «інтелектуальна власність» почали використовувати у 70-ті роки ХХ століття як юридичну категорію, пов'язану з правовою охороною результатів творчої діяльності людини, її привілеїв. У 1967 році офіційно вперше запроваджено у міжнародному праві термін «інтелектуальна власність» Стокгольмською конвенцією про утворення Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). В останніх наукових дослідженнях пропонується дефініція «інтелектуальні активи». Інтелектуальна власність найширше характеризується саме як юридичний термін, який застосовується для відокремлення результатів творчої праці людини. Загальноприйнятим визначенням власності є права на володіння, користування і розпорядження належним йому майном, а інтелектуальна власність – це право суб'єкта на володіння, користування та розпорядження належним йому, відповідно до законодавства, результатом інтелектуальної діяльності. За поглядами науковців [1, с. 58] власність розглядається як різниця активів і зобов'язань, тобто це капітал власника. Отже, можна вважати, що «інтелектуальна власність» – термін, який історично склався для позначення певної групи прав.

Законодавець в статті 418 Цивільного кодексу України дає визначення права інтелектуальної власності, так зокрема це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законодавством. Сам зміст прав інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності. Якщо співвіднести склад нематеріальних активів, які нам надає П(с) БО 8 «Нематеріальні активи» та види прав інтелектуальної власності, що можуть використовуватись у при здійсненні господарської діяльності відповідно до статті 155 Господарського кодексу України, то можна дійти до висновку, що нематеріальні активи підприємства у бухгалтерському розумінні охоплюють окрім об'єктів прав інтелектуальної власності, також і інші права (ідентифіковані та неідентифіковані у бухгалтерському обліку).

Правовою основою належності об'єктів інтелектуальної власності до конкретної юридичної особи і відповідно визнання їх інтелектуальним капіталом підприємства являється наявність охоронної документації. До такої можуть належати патенти, ліцензійні договори, акти чи протоколи відповідної комісії по факту створення ноу-хау, договори про передачу ноу-хау, авторські та інші договори тощо.

Придбаний чи отриманий продукт інтелектуальної власності відображається в балансі юридичної особи, якщо існує вірогідність отримання майбутніх економічних потужностей. Проте сотні підприємств в країнах з дешевою робочою силою виготовляють фірмове взуття від імені Nike. Власник Mc Donald's також досить швидко зрозуміли, що продаж ідеї приносить набагато більше грошей ніж продаж звичайних гамбургерів. На сьогоднішній день більша частина філіалів Mc Donald's належить людям, що заключили з американським концерном договір франчайзингу і готовим платити гроші за те, щоб виконувати його приписи.

вигод, що пов'язані із його використанням.

Розуміння інтелектуальної власності в наукових доробках зводиться до її відокремлення або зі складу нематеріальних активів, або з інтелектуального капіталу. Економісти А. Полторак та П. Салліван відносять їх до складу інтелектуального капіталу. Так, О. Бутнік-Сіверський, основна частина праць якого пов'язана з дослідженням інтелектуальної власності як юридичної категорії, виокремлює інтелектуальні активи з об'єктів інтелектуальної власності [2]. З позиції бухгалтерського обліку капітал розглядається як джерело формування активів, тому ототожнення, або віднесення одних до складу інших призведе до значної плутанини в облікових категоріях. В. Зінов і К. Самарян зазначають, що інтелектуальною влісністю є знання, які можна перетворити на прибуток та оцінити [4, с. 23-25].

Не зважаючи на нематеріальність цих активів, обов'язковою вимогою до них є можливість зафіксувати результати досліджень, які надалі принесуть суспільну користь. Використання інтелектуальної власності в господарській діяльності – це її комерціалізація, що виникає на умовах договірних відносин. Саме дана комерціалізація в умовах ринкових відносин вимагає розглядати її як товар і як капітал.

Список використаної літератури:

1. Jeffrey S. Apran and Lee H. Radebaugh // International Accounting and Multinational Enterprises. Boston:Warret, Gorham & Lamont, Inc., 1981. – С.224. 40
2. Бутнік–Сіверський О.Б. Евристика в інтелектуальній економіці або формування інноваційного підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipdo.kiev.ua/files/articles/> 61
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (за станом на 28.08.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 - 2003 р., № 18.
4. Зінов В., Самарян К. Інтелектуальний капітал як базова характеристика вартості бізнесу // Інтелектуальна власність.- 2001. -№ 5-6. С.23-25. 67
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» затверджене Наказом Міністерства фінансів України №242 від 18.10.99 (за станом на 28.08.2012 р.) // Офіційний вісник України від 19.11.1999 - 1999 р., № 44, стор. 229, код акту 12491/1999.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (за станом на 28.08.2012р.) // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 р. – 2003 р., № 40.